

Arapça ve Türkçede Hayvan Adı İçeren Deyimlerin Anlambilim ve Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi

An Examination of Idioms Containing Animal Names in Arabic and Turkish in the Context of Semantics and Equivalence

Sema BATUR

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Gazi University, Institute of Educational Sciences
semadlgrn@gmailcom
ORCID: 0009-0009-6850-2764

Prof. Dr. Erdinç DOĞRU

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi A.B.D.
Gazi University, Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education, Division of
Arabic Language Education
derdinc@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1601-8008

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 06.05.2024

Kabul Tarihi / Accepted : 10.06.2024

Yayın Tarihi / Published : 30.06.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June

Cilt / Volume : 2 • **Sayı / Issue** : 1 • **Sayfa / Pages** : 53-72

Atıf / Cite as

BATUR, S., DOĞRU, E., (2024). Arapça ve Türkçede Hayvan Adı İçeren Deyimlerin Anlambilim ve Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi, Lisani İlimler Dergisi, 2(1), 53-72.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright

LİDER, Lisani İlimler Dergisi, uluslararası, bilimsel ve hakemli bir dergidir. Tüm hakları saklıdır.
*Journal of Linguistic Studies is an international, scientific and peer-reviewed journal.
All rights reserved.*

Öz: İnsanoğlu tarih boyunca hayvanlarla yoğun etkileşim içerisinde olmuş bu etkileşim beslenme, giyim, sanat, mimari gibi insan hayatının çeşitli alanlarına sirayet etmiştir. Söz konusu etkileşimin gözlemlenebileceği en önemli unsurlardan biri şüphesiz dildir. Hayvanlar toplumların zihinlerinde benzer çağrışımlar oluşturabildiği gibi kültür, coğrafya, inanç, düşünce yapısı vb. farklılıklar dolayısıyla farklı çağrışımlar da meydana getirebilmektedir. Deyimler toplumların kültürlerini en iyi yansıtan dil hazineleridir. Hayvanlar da deyimlerde kullanılan önemli motifler olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bu çalışmada Arapça ve Türkçede hayvan adı içeren deyimler karşıtsal çözümlene yöntemi ile incelenmiştir. Aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya koyularak analiz edilmiş ve eşdeğerlik düzeyleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karşıtsal çözümlene, Deyimler, Hayvan motifleri

Abstract: Throughout history, humans have been in intense interaction with animals, and this interaction has spread to various areas of human life, such as nutrition, clothing, art, and architecture. One of the most important elements where this interaction can be observed is undoubtedly language. Animals can create similar associations in the minds of societies, as well as different associations due to differences in culture, geography, belief, and mentality. Idioms are the language treasures that best reflect the cultures of societies. Animals also appear as important motifs used in idioms. In this study, idioms containing animal names in Arabic and Turkish were examined using the contrastive analysis method. The similarities and differences between them were revealed and analyzed, and their equivalence levels were determined.

Keywords: Contrastive Analysis, İdioms, Animal Motifs

Giriş

Kültür bir milletin yüzyıllar boyunca edindiğı yaşamışlıklarının, maddi ve manevi değerlerinin bir özeti niteliğinde olup nesilden nesile aktarılmaktadır. Şüphesiz kültürün kayıt altına alınması ve aktarılmasında dil en önemli araçtır. Milletlerin geçmişi, birikim ve tecrübeleri dil vasıtasıyla gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Bu nedenle dil ve kültürün devamlı etkileşim halinde olan ve birbirinden ayrı düşünölemeyecek iki önemli olgu olduğunu söylemek mümkündür (Göçer, 2012, s. 50-55).

Bir milletin dilinin incelenmesiyle yaşam tarzı, inancı, gelenek-görenekleri, dünya görüşü ve yaşamışlıkları hakkında önemli bilgiler edinilmesi mümkündür. Bir dilin kavramları, kalıplaşmış ifadeleri, atasözleri ve deyimlerinde yoğunluk gösteren öğelerin incelenmesiyle o dili konuşan ulusun hayatında tarih boyunca yer edinen önemli konular tespit edilebilmektedir. Örneğın Göktürk yazıtlarında özellikle atla ilgili kelimelerin yoğun olarak yer alması, atın Türklerin hayatındaki önemini ortaya koymaktadır (Aksan, 2020, s. 65-66).

Deyimler bir durumu anlatmak için kullanılan kısa, özlü ve kalıplaşmış sözlerdir. Genel olarak gerçek anlamlarından başka bir anlamı ifade etmek için kullanılan deyimler toplumların kendilerine özgü kültürel renklerini gün yüzüne çıkarmaktadır. Aksoy deyimleri (2020) "bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce" olarak tanımlamıştır (s. 50).

Her dil bir durumu anlatmak için diğer dillerden farklı ve kendine özgü bir anlatım yoluna başvurmaktadır. Her dilin deyimlerinde kendine özgü yönler bulunmasına karşın diller arası benzerlikler de mevcuttur. İnsanoğlu farklı coğrafyalarda yaşayıp çeşitli diller konuşsa da karşılaşılan kimi durumları ifade etmek için ortak anlatım yollarını tercih etmiştir. Bu durum benzer deyimlerin meydana gelmesini sağlamıştır. Deyimlerin başka dillere çeviri aracılığıyla aktarılması da diller arasındaki deyimsel benzerliklerin bir diğer nedenidir.

İnsan hayatının vazgeçilmez bir parçası olan hayvanlar insan için kimi zaman geçim kaynağı, korunma ve ulaşım aracı olurken kimi zaman da bir yoldaş ve arkadaş halini almıştır. Bu ilişki neticesinde insan zihninde hayvanlara dair oluşan yansımalar dilsel ifadelerde kendini göstermektedir. Bu dilsel ifadelerin en önemlilerinden biri şüphesiz deyimlerdir. Deyimlere konu olan hayvanlar toplumun yaşadığı coğrafyaya, hayvanlarla arasındaki etkileşime, toplumun yaşam tarzı, kültür ve inancındaki yerine göre çeşitlilik göstermektedir. Hayvanlar fiziksel özellikleri ve davranış şekilleriyle olduğu gibi dolaylı olarak da deyimlere konu olabilmektedir. Öte yandan hayvanlar mecazi kullanımlarla da deyimler içerisinde yer alabilmektedir (Bildik, 2023, s. 161-163).

Yöntem

Toplumların hayatında önemli bir yere sahip olan, değer yargılarını ve kültürel birikimlerini yansıtan öğeler o dilin deyimlerinde kendini göstermektedir. İnsanoğlunun hayatında vazgeçilmez bir unsur olan hayvanlar da deyimlere konu olan en önemli motiflerden biridir. Hayvan motiflerinin deyimlerdeki yansımaları toplumların zihin dünyaları ve çevreyi algılama biçimleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu nedenle hayvan adlarının deyimler perspektifinde incelenmesiyle anlamlı veriler elde edileceği düşünülmüştür. Arap ve Türk toplumları yüzyıllar boyunca aynı coğrafyada yaşayıp aynı inancı paylaşarak yoğun etkileşim halinde olmuşlardır. Bu etkileşim Arap ve Türk kültüründe ortak öğelerin ortaya çıkmasını sağlamış olup deyimler bu öğelerin incelenmesi için oldukça önemli veriler sunmaktadır.

Bu çalışmada Arapça ve Türkçede hayvan adı içeren deyimler karşısalsal çözümleme yöntemi ile incelenmiştir. Karşısalsal dilbilimin uygulama alanı olarak kabul edilen karşısalsal çözümleme yöntemi ile iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıklar çeşitli bağlamlarda karşılaştırılarak analiz edilmektedir (Ertürk & Şaban, 2021, s. 17-18). Bu çalışmada hayvan adlarının Arapça ve Türkçedeki yansımalarının deyimler aracılığıyla incelenmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu sayede iki toplumun incelenen hayvanlara yüklemiş oldukları anlamlar ve algılama şekilleri karşılaştırılarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya konu olan deyimlerin belirlenmesi için Dr. Vefa Kâmil Fâyid'e ait olan Mû'cemu't-Te'âbîri'l-Istilâhiyye Fî'l-'Arabîyyeti'l-Mu'âsira (2007) adlı deyimler sözlüğü, Dr. Muhammed Muhammed Davud'un Mu'cemu't-

Ta'bîri'l-İstîlâhî Fî'l-'Arabîyyeti'l-Mu'âsira (2003) adlı deyimler sözlüğü ve yine Dr. Muhammed Muhammed Davud ve beraberindeki bir çalışma grubu tarafından üç cilt olarak hazırlanan el-Mu'cemû'l-Mevsû'î Li't-Tâ'bîri'l-İstîlâhî Fî'l-Luġati'l-Ârabîyyeti (2014) adlı deyimler sözlüğü incelenmiştir. Yukarıda belirlenen deyim tanımına uymayan dil yapıları bu makalede ele alınmamıştır. Bu sözlüklerden içerisinde hayvan adı geçen deyimler tespit edilmiş ve hayvan türlerine göre tasnif edilmiştir. Söz konusu deyimlerde en çok kullanılan ilk on hayvan adının dağılımı ise şöyledir: Kuş/serçe, at, aslan, kurt, deve, köpek, eşek, karga, güvercin, yılan. Burada yer alan ilk beş hayvana ilişkin deyimlerden yoğun kültürel motif barındıran ve tahlile uygun olanlar tarafımızca seçilmiştir. Seçilen deyimlerin Türkçedeki deyimsel eşdeğerleri TDK Güncel Sözlük ile Ömer Asım Aksoy'a ait Deyimler Sözlüğü'nün (2020) incelenmesiyle tespit edilmiş ve bu incelemede hayvan motifi barındıran deyimlere öncelik verilmiştir. Deyimlerin kullanımına örnek olması amacıyla Arapça örnek cümlelere ve bu cümlelerin Türkçe çevirilerine yer verilmiştir. Deyimler sözdizimi, anlambilimi ve eşdeğerlik düzeyleri açısından incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Deyimlerin eşdeğerlik açısından incelenmesinde Mona Baker'ın deyim çevirisinde eşdeğerlik sağlama stratejileri temel alınmıştır. Mona Baker'ın deyim çevirisinde önermiş olduğu stratejilerden benzer anlam ve benzer biçimle çeviriye sahip olan deyimlerin eşdeğerlik türü tam eşdeğerlik, benzer anlam ve farklı biçimle çeviriye sahip olan deyimlerin eşdeğerlik türü ise kısmi eşdeğerlik olarak sınıflandırılmıştır. Öte yandan deyimlerin barındırdığı kültürel öğeler ve hayvan figürlerinin ön plana çıktığı özelliklerden yola çıkılarak iki kültür arasındaki benzerlik ve farklılıklar analiz edilmiştir. Çalışmamıza konu olan deyimlerden örnekler seçilerek karşıt-sal çözümleme yöntemiyle incelenmiş olup araştırmaya konu olan diğer deyimler ayrıca ekte tablo olarak gösterilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Arapça Deyim	(Fâyid, 2007, s. 33) / أصاب / اصطاد / ضرب (فلان) عصفورين بحجر / بِحَجْرٍ وَاحِدٍ
Sözlük Anlamı	Bir taşla iki kuş vurmak / avlamak
Deyimsel Anlamı	Tek bir işle iki amacı gerçekleştirmek, aynı anda iki kazanç elde etmek
Örnek Cümle	(Fâyid, 2007, s. ۹۸۳) / لِمَاذَا لَا تَحْرُجُ مَعَا الْيَوْمَ لِلَّهِهِ أَغْمَالَنَا وَتَكْرَهُ فَنَضْرِبَ عَصْفُورَيْنِ بِحَجْرٍ وَاحِدٍ
Örnek Cümle Çevirisi	Neden bugün birlikte çıkıp işlerimizi bitirip yürüyüş yaparak bir taşla iki kuş vurmuyoruz?
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	Bir taşla iki kuş vurmak (TDK Güncel Sözlük)
Deyimsel Anlamı	Bir davranışla birden çok yararlı sonuca ulaşmak

Karşıtsal Analiz: Deyim fiil cümlesi olarak gelmiştir. Tabloda belirtildiği üzere Arapça deyim üç farklı fiil ile kullanılabilir. Deyimin sözlük anlamı *bir taşla iki kuş vurmak/avlamak* şeklinde olup deyimsel olarak *tek bir işle iki amacı gerçekleştirmek ve iki ayrı kazanç elde etmek* anlamında kullanılmaktadır. Deyimde iki kuş gerçekleştirilen iki farklı amacı ve kazancı temsil ederken taş atma eylemi bunlara ulaşmak için yapılan işi temsil etmektedir. Söz konusu deyim biçimsel ve anlamsal olarak eşdeğer bir şekilde Türkçede de *bir taşla iki kuş vurmak* şeklinde kullanılmaktadır. Deyimsel anlamı ise bir davranışla birden çok yararlı sonuca ulaşmak şeklinde ifade edilmiştir (TDK Güncel Sözlük). İki deyim anlamsal ve yapısal olarak eşleştikleri anlaşılabilir olup bu durumla farklı dillerin deyimlerinde sık karşılaşılmamaktadır (Suçin, 2013, s. 191). İki deyim benzer anlam ve yapıya sahip olmaları dolayısıyla aralarındaki eşdeğerlik türü tam eşdeğerliktir.

Arapça Deyim	(Fâyid, 2007, s. 272) صَاحَتْ عَصَافِيرُ بَطْنِ (فَلَان) / بَطْنِيْه
Sözlük Anlamı	Karnının kuşları öttü
Deyimsel Anlamı	Çok acıkmak
Örnek Cümle	(Fâyid, 2007, s. 272) صَاحَتْ عَصَافِيرُ بَطْنِيْ إِذْ لَمْ يَدْخُلْ جَوْفِيْ شَيْءٌ مِنَ الطَّعَامِ مُنْذُ يَوْمِ كَابِلِ
Örnek Cümle Çevirisi	Kurt gibi acıktım çünkü tam bir gündür mideme herhangi bir yiyecek girmedi.
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	(1) Kurt gibi acıkmak (TDK Güncel Sözlük) (2) Karnı zil çalmak (TDK Güncel Sözlük)
Deyimsel Anlamı	(1) Çok acıkmak (2) Çok acıkmış olmak

Karşıtsal Analiz: Fiil cümlesi olarak gelen deyim sözlük anlamı *karnının kuşları öttü* şeklinde olup *çok acıkmak* deyimsel anlamında kullanılmaktadır. Deyimde çok acıkma halinde mideden gelen sesler kuşların ötüşüne benzetilmiş ve benzeyen zikredilmeyerek istiare sanatı kullanılmıştır. Deyimin Türkçe karşılığı olarak *kurt gibi acıkmak* deyimini kabul etmek mümkündür. Deyimde çok acıkmış olma durumu kurdun açıklığına benzetilmiştir. Kurt Türk kültüründe ata, ana, kılavuz, rehber ve kurtarıcı gibi rollerle ön plana çıkmaktadır (Altun, 2019, s. 104). Ancak söz konusu deyimde kurt mitolojik anlamından ziyade Anadolu'daki sembolik anlamıyla kullanılmıştır. Çünkü acıktığında dağdan inip sürülere saldırması dolayısıyla kurt Anadolu'da açlık ve tehlikenin sembolü haline gelmiştir (Yılmaz, 2011, s. 235). Arapça deyim eşdeğer olarak kabul edilebilecek bir diğer Türkçe deyim ise *karnı zil çalmak* deyimidir (Aksoy, 2019, s. 913). Hatta bu deyim kurgusal olarak Arapça deyim ile daha fazla örtüşüğünü söylemek mümkündür. Çünkü

Arapça deyimde karından gelen sesler kuşların ötüşüne benzetilerek çok acıkma hali ifade edilirken Türkçe deyimde zil sesine benzetilmesi yoluyla ifade edilmiştir ancak araştırmamızda Arapça deyimlerin Türkçe eşdeğerlerinin belirlenmesinde hayvan motifi barındıran deyimler öncelikli olarak tercih edilmiştir. Arapça ve Türkçe deyim karşılaştırıldığında biçimsel olarak farklı olmalarına karşın anlamsal olarak eşdeğer oldukları anlaşılmakta olup aralarındaki eşdeğerlik türü kısmi eşdeğerliktir.

Arapça Deyim	(Fâyid, 2007, s. 220) راهن (فلان) على الجواد الخاسر
Sözlük Anlamı	Kaybeden ata bahis oynamak
Deyimsel Anlamı	İyi değerlendirme yapamamak
Örnek Cümle	مَرُّ يَراهِنُّ عَلَى سَلْطَنِيهِ يَراهِنُّ عَلَى الجَوَادِ الخَاسِرِ (Fâyid, 2007, s. 220)
Örnek Cümle Çevirisi	Kim gücü üzerine bahse girerse yanlış ata oynamış olur.
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	Yanlış ata oynamak (TDK Güncel Sözlük)
Deyimsel Anlamı	Tercihinde yanlış yapmak

Karşıtsal Analiz: Deyim fiil cümlesi olarak gelmiş olup sözlük anlamı *kaybeden ata bahis oynamak* şeklindedir. At hem Arap hem de Türk kültüründe önemli bir yere sahip olup At yarışları ile birçok kültürde karşılaşılmaktadır. Bugünkü şeklini 17. yüzyılda Britanya’da alan at yarışlarıyla bahis oynama etkinliklerinin ilk örnekleri Antik Çağ uygarlıklarında karşımıza çıkmaktadır (Torun & Dinçer, 2020, s. 417). At yarışlarında oynanan bahislerde kazancağı düşünülen ata bahis oynanmakta tercih edilen at yarışı kaybettiğinde bahis de kaybedilmektedir. Deyimsel olarak *iyi değerlendirme yapamamak* anlamına gelen deyim buradan yola çıkılarak oluşturulmuştur. *Yanlış ata oynamak* deyimini söz konusu deyim Türkçe eşdeğeri olarak kabul edilebilir. Bu deyim de aynı mantıkla kurulmuş olup *tercihinde yanlış yapmak* anlamındadır (TDK Güncel Sözlük). İki deyim karşılaştırıldığında sözcük düzeyinde küçük farklar bulunsa da mantık kurgu ve sözcük düzeyinde eşdeğer oldukları görülmektedir. Arap ve Türk kültüründe benzer bir durumun ifade edilmesinde aynı anlatım yolunun tercih edildiği görülmektedir. Bu nedenle iki deyim arasında tam eşdeğerliğin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Arapça Deyim	(Davud, 2014, c. 3 s. 1116) قَرِيصٌ حَزُونٌ
Sözlük Anlamı	Serkeş/İsyan eden at
Deyimsel Anlamı	İsyanı, itaatsizliği ve tepkisizliği ifade etmek için kullanılan deyim
Örnek Cümle	العلمُ قائد والخوفُ سائقٌ، والثَّفْسُ قَرِيصٌ حَزُونٌ بين ذلك، جَمُوحٌ خَدَاعَةٌ رَوَاعَةٌ؛ فَاحْذَرُهَا وَرَاعِهَا بِسِيَاسَةِ الْعِلْمِ، وَسَقِّهَا بِتَهْدِيدِ الْخَوْفِ يَتَمَّرُ لَكَ مَا تُرِيدُ (Davud, 2014, c. 3 s. 1116)
Örnek Cümle Çevirisi	Bilgi bir önderdir, korku ise itici bir güçtür. Nefis bunların arasında gem almayan bir attr. Dik başlı, hilekâr ve kurnaz. O halde ondan sakının, ilim siyasetiyle ona kılavuzluk edin ve korkuyla onu yönetin. Böylece istediğinizi alırsınız.
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	Gem almamak (TDK Güncel Sözlük)
Deyimsel Anlamı	Söz dinlememek

Karşıtsal Analiz: Sözcük öbeği şeklinde gelen deyimın sözlük anlamı *serkeş/isyân eden at* şeklindedir. Deyimsel çerçevede *isyânı, itaatsizliği ve tepkisizliği* ifade eden deyime ilişkin verilen örnek cümlede nefis itaatsizliği ile isyankâr bir ata benzetilmiştir. Yine Klasik Türk şiirinde de şairlerin nefsi çoğunlukla serkeş ve başına buyruk bir ata benzettiği bilinmektedir (Kaya, 2017, s. 314). Deyimin Türkçe eşdeğeri olarak *gem almamak* deyimini kabul etmek mümkün olup ifade *söz dinlememek* deyimsel anlamında kullanılmaktadır (TDK Güncel Sözlük). Gem TDK Güncel Sözlükte *atı yönlendirmek için ağzına takılan demir araç* olarak tanımlanmaktadır. Deyimde itaatsizlik ve söz dinlememe hali bir atın gem almaya direnmesi ile ifade edilmiştir. Her iki deyimde de itaatsizlik ve söz dinlememe hali at figürü ile ilişkilendirilerek benzer bir ifade yöntemi tercih edilmiş ancak Türkçe deyimde at adına yer verilmemiştir. Söz konusu örnekte olduğu gibi mantık açısından eşdeğer olup sözcük ve kurgu düzeyinde örtüşmeyen deyimler farklı diller arasında en sık rastlanan deyimlerdir (Doğru, 2021, s. 190). İki deyim biçimsel olarak farklı olmalarına karşın anlamsal olarak eşdeğer olup aralarındaki eşdeğerlik türü kısmi eşdeğerliktir.

Arapça Deyim	(Fayid, 2007, s. 491) (Davud, 2003, s. 535) نصيب الأسد (Fayid, 2007, s. 27) استأثر فلان بحصة / بنصيب الأسد خرج فلان بنصيب الأسد (Fayid, 2007, s. 183) حصّة الأسد (Fayid, 2007, s. 172)
Sözlük Anlamı	Aslan payı / payını almak
Deyimsel Anlamı	En büyük pay / payı almak
Örnek Cümle	٣ (نال المُستَعْمِرُ حَصَّةَ الأسدِ مِنْ حَتْرَاتِ الْبِلَادِ (Fayid, 2007, s. 17)
Örnek Cümle Çevirisi	Sömürgeci ülkenin doğal kaynaklarından aslan payını aldı.
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	Aslan payı (Aksoy, 2019, s. 586)
Deyimsel Anlamı	(1) Bir paylaşmada en büyük pay. (2) Ortaklardan en güçlüsünün aldığı en büyük pay

Karşısıl Analiz: Deyimin fiil cümlesi ve sözcük öbeği olmak üzere farklı kullanım şekilleri bulunmaktadır. Sözlük anlamı *aslan payı (almak)* şeklinde olan deyim *en büyük pay (-ı almak)* deyimsel anlamında kullanılmaktadır. Hükümdarlığın sembolü olarak görülen aslan hayvanlar âleminde üstlendiği rol sebebiyle farklı kültürlerde gücü ve kuvveti temsil eder hale gelmiştir (Demir & Demir, 2021, s. 80). Bu nedenle bir paylaşmada alınan en büyük pay aslan payı olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu deyim Türkçede de benzer şekilde *aslan payı* olarak kullanılmakta olup *bir paylaşmada en büyük pay* ve *ortaklardan en güçlüsünün aldığı en büyük pay* deyimsel anlamlarına gelmektedir (Aksoy, 2019, s. 586). Hem Arap hem de Türk kültüründe söz konusu durumun ifade edilmesi için aynı anlatım yolu tercih edilmiştir. Biçimsel ve anlamsal olarak eşdeğer olan iki deyim arasında tam eşdeğerlik olduğunu söylemek mümkündür.

Arapça Deyim	(Davud, 2014, c. 1 s. 67) أَجْرًا مِنْ (أَسَامَةَ - أَسَدٍ - لَيْثٍ)
Sözlük Anlamı	Aslandan daha cesur
Deyimsel Anlamı	Cesaret ve yüreklilikten mübalağa için kullanılmaktadır.
Örnek Cümle	(Davud, 2014, c. 1 s. 67) كان عمر بن الخطاب أجراً من (أَسَامَةَ - أَسَدٍ - لَيْثٍ)
Örnek Cümle Çevirisi	Ömer bin el-Hattab aslan yürekliydi.
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	Aslan yürekli (Aksoy, 2019, s. 586)
Deyimsel Anlamı	Çok yiğit, hiçbir şeyden korkmayan. Krş. “Çatal yürekli”

Karşıtsal Analiz: Deyim ism-i tafdüle (أَفْعُلُ مِنْ) kalıbıyla başlayarak mübtedası hazfedilmiş isim cümlesi şeklinde oluşturulmuştur. Deyimin alternatif kullanımları için verilen لَيْثٍ, أَسَدٍ, أَسَامَةَ sözcüklerinin her biri aslan anlamına gelmektedir (Davud, 2014, c. 1 s. 67). Cesaretin sembolü olarak kabul edilen aslan söz konusu deyimde cesaret için bir kıstas olarak kabul edilmiş ve deyim kullanıldığı kimsenin aslandan daha cesur olduğunun ifade edilmesiyle cesaretinin oldukça ileri düzeyde olduğu anlatılmak istenmiştir. Türkçede de benzer şekilde cesaret aslan ile özdeşleştirilerek *aslan yürekli* deyimini kullanılmaktadır. Deyimin bu şekilde oluşturulmasında yürek ifadesinin deyimsel olarak cesaret ile ilişkilendirilmesinin etkili olduğu söylenebilir. Zira Türkçede *yüreklilik* ve *yüreklilik göstermek* deyimleri de cesur olmak/davranmak anlamına gelmektedir (TDK Güncel Sözlük). İki deyim biçimsel olarak farklı olup anlamsal olarak eşdeğerdir. Aralarındaki eşdeğerlik türü ise kısmi eşdeğerliktir.

Arapça Deyim	(Davud, 2003, s. 271; Davud, 2014, c. 2 s. 818) ذئب في جلد حمل
Sözlük Anlamı	Kuzu derisine bürünmüş kurt
Deyimsel Anlamı	İkiyüzlülük ve aldatma ile yumuşak bir görünümün arkasına saklanan kötü niyetli insanlar için kullanılan deyim
Örnek Cümle	(Davud, 2014, c. 2 s. 818) لا يغرِّك مظهره الوديع، إنه ذئب في جلد حمل
Örnek Cümle Çevirisi	Yumuşak görünümü seni aldatmasın, o kuzu postuna bürünmüş bir kurttur.
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	Koyun postuna bürünmüş kurt (Yanar, 2023, s. 301) Kuzu postuna bürünmek (Aksoy, 2019, s. 949)
Deyimsel Anlamı	Suçlu ve saldırgan olduğu halde kendini zararsız ve uysal göstermeye çalışmak

Karşıtsal Analiz: İsim cümlesi olarak oluşturulan deyimın sözlük anlamı *kuzu derisine bürünmüş kurt* şeklindedir. Deyimde uysallığı ve yumuşaklığı ifade etmek için kuzu motifinden yararlanılırken aldatma ve kötülüğü ifade etmek için kurt motifinden yararlanılmıştır. Deyim ile bir kimsenin dışarıdan görünümü ile gerçek yüzü arasındaki tutarsızlık anlatılmak istenmektedir (Davud, 2014, c. 2 s. 818). Deyim benzer şekilde Türkçede de kullanılmakta olup söz konusu durumun anlatılması için Arap ve Türk kültüründe aynı anlatım yolunun kullanıldığı anlaşılmaktadır. Deyimin Türkçede sözcük düzeyinde farklı kullanımları bulunmakta olup şöyledir; Koyun postuna bürünmüş kurt (Yanar, 2023, s. 301), kuzu postuna bürünmüş kurtlar (Yanar, 2023, s. 302) ve kuzu postuna bürünmek (Aksoy, 2019, s. 949; TDK Güncel Sözlük). Sözcük düzeyinde farklılıklar bulunmasına karşın iki deyim kurgu ve mantık düzeyinde eşdeğerdir. Aralarındaki eşdeğerlik türü ise tam eşdeğerliktir.

Arapça Deyim	(Davud, 2014, c. 1 s. 73) أَجْوَعُ مِنْ ذُنْبٍ
Sözlük Anlamı	Kurttan daha aç
Deyimsel Anlamı	Doyumsuz, açgözlü ve obur kimsenin durumunu ifade etme için kullanılan deyim
Örnek Cümle	(Davud, 2014, c. 1 s. 73) مِنْ ذُنْبٍ مُعَشَّشٍ يَتَنَّى أَعَارِيِبَ وَشَاعِرٍ أَجْوَعُ
Örnek Cümle Çevirisi	Ve şair bedevi Arapların arasına yuva yapan kurt gibi açtır.
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	Kurt gibi acıkmak (TDK Güncel Sözlük)
Deyimsel Anlamı	Çok acıkmak

Karşıtsal Analiz: İsim cümlesi olarak gelen deyim ism-i tafđil (مَنْ أَفْعَلُ مِنْ) kalıbı ile oluşturulmuştur. Deyimin sözlük anlamı *kurttan daha aç* şeklindedir. Kurt Arap kültüründe açlığı simgeleyen bir hayvan olup açlık *kurt hastalığı* (داء الذئب) olarak da adlandırılmaktadır (Davud, 2014, c. 1 s. 73). Deyimde kurdun açlığından hareketle doyumsuz obur ve açgözlü kimselerin hali anlatılmak istenmiştir. Deyimin Türkçe karşılığı olarak *kurt gibi acıkmak* deyimini kabul edilebilir. Her iki deyimde de kurt motifinden yararlanılarak açlık hali ifade edilmesine karşın Arapça deyim ism-i tafđil (مَنْ أَفْعَلُ مِنْ) kalıbı ile oluşturulurken Türkçe deyim benzetme edatı (gibi) ile oluşturulmuştur. Sözcük düzeyinde bazı farklılıklar bulunsa da iki deyim anlamsal ve biçimsel olarak eşdeğer olup aralarındaki eşdeğerlik türü tam eşdeğerliktir.

Arapça Deyim	(Davud, 2014, c. 1, s. 74) أَحَقَّدُ مِنْ جَمَلٍ
Sözlük Anlamı	Deveden daha kindar
Deyimsel Anlamı	Kinin yoğunluğunu, düşmanlık ve nefret beslemeyi ifade etmek için kullanılan deyim
Örnek Cümle	قَدْ تَطَنَّ أَنْتَ ضَعِيفٌ وَلَكِنْ اخْذَرْ؛ فَإِنَّهُ أَحَقَّدُ مِنْ جَمَلٍ! (Davud, 2014, c. 1, s. 74)
Örnek Cümle Çevirisi	Onun zayıf olduğunu düşünebilirsiniz ama dikkatli olun; Onda deve kini vardır!
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	Deve kini (Aksoy, 2019, s. 715)
Deyimsel Anlamı	Unutulmayan, sönmeyen büyük kin

Karşıtsal Analiz: Deyim isim cümlesi olarak ism-i tafdil kalıbıyla kurulmuş olup sözlük anlamı *deveden daha kindar* şeklindedir. Deve Arap kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Devenin kendisine zarar veren kimselere karşı kin güttüğü ve bu kimseleri yakalayıp öldürene dek kinini içinde tuttuğu yönünde bir inanç bulunmaktadır. Devenin bu kin tutma özelliğinden hareketle oluşturulan deyim yapılan kötülükleri unutmayıp üzerinden uzun zaman geçmiş olsa bile karşılık gösteren kimselerin kininin yoğunluğunu anlatmak için kullanılmaktadır (Davud, 2014, c. 1, s. 75). Kin beslemek aynı şekilde Türk kültüründe de deve ile özdeşleştirilmekte ve Arapça deyime eşdeğer olarak Türkçede *deve kini (gütmek/tutmak)* deyimi kullanılmaktadır. Bu deyim *unutulmayan, sönmeyen büyük kin* deyimsel anlamında kullanılmaktadır. İki deyim karşılaştırıldığında sözcük düzeyinde küçük farklar barındırsalar da aynı kurgu ve mantığa sahip oldukları görülmektedir. Bu nedenle aralarındaki eşdeğerlik türünün tam eşdeğerlik olduğunu söylemek mümkündür.

Arapça Deyim	أَحَدَ الْجَمَلِ بِمَا حَمَلَ (Davud, 2014, c. 1, s. 96)
Sözlük Anlamı	Deveyi yüküyle birlikte aldı
Deyimsel Anlamı	Sahip olduğu her şeyi gasp etti, geride hiçbir şey bırakmadı.
Örnek Cümle	دخل الأمريكان العراق، وأخذوا الجمال بما حمل (Davud, 2014, c. 1, s. 96)
Örnek Cümle Çevirisi	Amerikalılar Irak'a girdiler ve deveyi havuduyla yuttular.
Türkçedeki Deyimsel Eşdeğeri	Deveyi havuduyla yutmak (TDK Güncel Sözlük)
Deyimsel Anlamı	Eline geçen ve hakkı olmayan şeyleri kendi menfaati için kullanmak, hiç çekinmeden büyük suistimal yapmak

Karşıtsal Analiz: Fiil cümlesi olarak gelen deyim *deveyi yüküyle birlikte aldı* şeklinde bir sözlük anlamına sahiptir. İslamiyet öncesi Araplar için önemli bir malî değer ölçütü olarak görülen deve Arapçada seffinetu's-sahrâ (çöl gemisi) olarak isimlendirilmektedir (Ceviz, 2015, s. 54-55). Öte yandan eski dönemlerde devenin Arapların hayatında olmazsa olmaz bir yere sahip

olduğu ve her çeşit eşyanın taşınması için kullanıldığı bilinmektedir. Deyimde devenin yükü ile kişinin sahip olduğu her şey ifade edilmek istenmektedir. Deyimsel çerçevede *sahip olduğu her şeyi gasp etti, geride hiçbir şey bırakmadı* anlamına gelmektedir (Davud, 2014, c. 1, s. 96). Deyim Türkçede de benzer biçimde *deveyi havuduyla yutmak* şeklinde kullanılmakta olup bu deymi Arapça deyimden eşdeğeri olarak kabul etmek mümkündür. Havut (-du) farsça kökenli bir kelime olup anlamı *deve semeri* şeklindedir (TDK Güncel Sözlük). Burada devenin havudu ile taşımakta olduğu yük ifade edilmek istenmektedir. Söz konusu Türkçe deyim deyimsel çerçevede *eline geçen ve hakkı olmayan şeyleri kendi menfaati için kullanmak, hiç çekinmeden büyük suistimal yapmak* anlamında kullanılmaktadır. İki deyim karşılaştırıldığında deve motifinden yararlanılmak suretiyle her iki kültürde de bir durumun deyimsel olarak aynı şekilde ifade edildiği anlaşılmaktadır. Sözcük düzeyindeki bazı farklılıklar bulunsa da iki deyimden anlamsal ve biçimsel olarak eşdeğer oldukları anlaşılmakta olup aralarındaki eşdeğerlik türü tam eşdeğerliktir.

Çalışmada İncelenen Hayvan Adı İçeren Deyimler

Çalışmada incelenen hayvan adı içeren Arapça deyimler aşağıda tablo olarak verilmiştir. Bu tabloda söz konusu deyimlerin sözlük anlamı, deyimsel anlamı ve Türkçe eşdeğeri verilerek eşdeğerlik türü belirtilmiştir. Öte yandan bir bütünlük sağlanması amacıyla yukarıda karşıtsal analizi yapılan deyimlere de tabloya dâhil edilmiştir.

	Arapça Deyim	Sözlük Anlamı	Deyimsel Anlamı	Türkçe Deyim	Eşdeğerlik Türü
1.	(فلان) أصاب/اصطاد/ضرب بحجر/ يَحْجِرُ وَاجِدٌ عصفورين (Fäyid, 2007, s. 33)	Bir taşla iki kuş vurmak / avlamak	Tek bir işle iki amaca ulaşmak, aynı anda iki kazanç elde etmek	Bir taşla iki kuş vurmak	Tam Eşdeğerlik
2.	بين/ في مخالِب طائرٍ (Fäyid, 2007, s. 114)	Kuşun pençeleri arasında	Endişeli, gergin, huzursuz olmak	Kuş gibi çırpınmak	Kısmi Eşdeğerlik
3.	صاحِبُ عَصافيرِ بَطْنِ (فلان)/ بَطْنِيهِ (Fäyid, 2007, s.273)	Karnının kuşları öttü	Çok acıkmak	Kurt gibi acıkmak Karnı zil çalmak	Kısmi Eşdeğerlik
4.	طارِبُ عَصافيرِ رأسِ (فلان) / رَأْسِهِ (Fäyid, 2007, s.296)	Başının kuşları uçtu	Kibirlenmek, büyümek,	Burnu Kafdağı'na çıkmak (varmak)	Kısmi Eşdeğerlik
5.	على الطائرِ الميمونِ (Fäyid, 2007, s.330)	Uğurlu kuşun üzerinde	Bereketle! Selamette! Başarılar! Uğurlar olsun!	Uğur ola! (uğurlar olsun!)	Kısmi Eşdeğerlik
6.	كَأَنَّ عَلَى رُؤْسِهِم الطَّيْرَ (Fäyid, 2007, s. 407)	Sanki başlarının üzerinde kuşlar var	(1) Sessiz sakin bir şekilde, hareket etmeden dikkatle dinlemek (2) Şaşkın	(1) Can kulağı ile dinlemek (2) Donakalmak	Kısmi Eşdeğerlik

7.	أحلام العصفير (Davud, 2003, s. 26)	Kuşların hayalleri	Zihinsel olarak zayıf olma, hafiflik, düşüncesizlik	Kuş beyinli	Tam Eşdeğerlik
8.	أُحْلَمُ مِنْ فَرَحِ الطَّائِرِ (Davud vd., 2014, s. 89)	Kuş yavrusundan daha uysal/olgun	Oldukça uysal, olgun ve hikmet sahibi kimse	Ağır başlı (olmak)	Kısmî Eşdeğerlik
9.	إِنَّ الْبَعَاثَ بِأَرْضَنَا يَسْتَسْبِرُ (Davud vd., c. 1, 2014, s. 274)	Minik serçeler bizim topraklarımızda kartal kesiliverdi.	Değersiz olan bir kimsenin güçlenerek değerli bir kimse gibi davranması	Ayaklar baş, başlar ayak olmak	Kısmî Eşdeğerlik
10.	أعلى ما في خيلك اركبُه (Fâyid, 2007, s. 41)	En yüksek atına bin	Elinden gelenin en iyisini yap, seni umursamıyorum, ne yaptığın beni ilgilendirmiyor.	Elinden geleni ardına (veya arkasına) koymamak	Kısmî Eşdeğerlik
11.	بني (فلان) المعلق قبل الحصان (Fâyid, 2007, s. 109)	Attan önce yemliğı yaptı.	Asıl meseleden önce detayla uğraşma, mantıksız bir şekilde düşünme	(1)Ayrıntıda boğulmak (TDK Güncel Sözlük) (2)Doğmamış oğlana don biçmek	Kısmî Eşdeğerlik
12.	الحصان الأسود (Fâyid, 2007, s. 172)	Kara at	Başarı ve galibiyetin en önemli etkenleri, en güçlü rakip, kazanmaya en yakın, en iyi, en üstün.	Yıldızı parlamak (TDK Güncel Sözlük)	Kısmî Eşdeğerlik
13.	راهن (فلان) على الجواد الخاسر (Fâyid, 2007, s. 220)	Kaybeden ata bahis oynamak	İyi değerlendirme yapamamak	Yanlış ata oynamak	Tam Eşdeğerlik
14.	فلان وفلان) قَرَبَا رِهَان - كَفَرَسِي رِهَان - فَرَسِ الرِّهَان (Fâyid, 2007, s. 365)	Yarış atı misali	Gösterilen çaba ve performansta eşit, peş peşe olma ve aynı zamanda tarafların birbiriyle rekabet etmesi	Başa baş gelmek (kalmak)	Kısmî Eşdeğerlik
15.	كَذَا) مَرْيُطُ الْقَرَسِ / الْحَصَانِ (Fâyid, 2007, s. 467)	At ahır / tavlası	Düğüm noktası, dikkat merkezi, asıl amaç, püf noktası	Can alacak yer (nokta)	Kısmî Eşdeğerlik
16.	وضع العربة أمام الحصان)٢١٥ (Fâyid, 2007, s.	Arabayı atın önüne koydu.	Mantıksız bir şekilde düşünmek ve davranmak. İşleri tersine çevirmek.	(1) Arabayı atın önüne koymak (2) Dereyi görmeden paçaları sıvamak	Tam Eşdeğerlik
17.	الحصان الراجح (Davud, 2003, s. 91)	Kazanan at	İyi sonuç beklenen her şey	(1) Mesleği, sanatı, parası olan kimse, gelirlili kimse (2) Turist	Kısmî Eşdeğerlik
18.	أَعْرُ مِمَّ (الْبَلْقِ الْعَقُوقِي-يَيْضِ الْأَدُوقِي (Davud, 2014, c.1, s. 204)	(Hamile erkek attan/akbaba yumurtasından) daha değerli/nadir	Bir isteğın imkânsızlığını anlatmak için kullanılan ifade	Balık kavağa (kurbabağa ağaca) çıkınca	Kısmî Eşdeğerlik

Arapça ve Türkçede Hayvan Adı İçeren Deyimlerin Anlambilim ve Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi

19.	الْحَيْلُ أَعْلَمُ بِفُرْسَانِهَا (Davud, 2014, c.1 s. 426)	Atlar binicilerini çok iyi tanır	Bir işin ehli olan kimseden yardım almak gerektiğini ifade etmek için kullanılan deyim	İşin kurdu olmak	Kısmî Eşdeğerlik
20.	الْحَيْلُ تَجْرِي عَلَى مَسَاوِيهَا (Davud, 2014, c.1 s. 426)	Atlar eksiklikleriyle birlikte koşarlar.	Her durumda cömert olmak	Gani gönüllü (Gönlü bol)	Kısmî Eşdeğerlik
21.	خَزُونٌ قَرَسٌ (Davud, 2014, c. 3 s. 1116)	Serkeş/İsyan eden at	İsyanı, itaatsizliği ve tepkisizliği ifade etmek için kullanılan deyim	Gem almamak	Kısmî Eşdeğerlik
22.	هَذَا الْقَرَسُ وَهَذَا الْمَيْدَانُ 36)ε3 s. 1 (Davud, 2014, c.	İşte at işte meydan	Bir şeyi yapabilecek güçte olduğunu iddia eden ancak bu gücünden şüphe edilen kimseye bu şüpheyi ifade etmek için söylenen deyim	Halep oradaysa arşın burada	Kısmî Eşdeğerlik
23.	استأثر / خرج (فلان) بحصة / بنصيب الأسد-نصيب/حصة الأسد (Fayid, 2007, s. 27) الأسد (Davud, 2003, s. 535)	Aslan payı / payını almak	En büyük pay / payı almak	Aslan payı	Tam Eşdeğerlik
24.	التقط (فلان كذا) من فم الأسد (Fayid, 2007, s. 51) من فم الأسد (Davud, 2003, s. 521)	Aslanın ağzından (kaptı)	Büyük zorluklarla elde etmek	(Bir şey) aslanın ağzında olmak	Tam Eşdeğerlik
25.	بين فكي الأسد (Fayid, 2007, s. 114)	Aslanın çeneleri arasında	Tehlikelerle çevrili, mutlak tehlikede	Topun ağzında olmak	Kısmî Eşdeğerlik
26.	أسد على وفي الحروب نعمة (Davud, 2003, s. 42; Davud, 2014, c. 1 s. 163)	Bana aslan ama savaşlarda devekuşu	Yakınlarının yanında güç ve cesaret gösterirken düşmana karşı ya da zor bir durumda korkaklık göstermek	Evide horoz sokakta tavuk olmak	Kısmî Eşdeğerlik
27.	هذا الشبل من ذاك الأسد (Davud, 2003, s. 542)	Bu yavru o aslandandır.	Çocuğun güzel bir özellikte babasına benzediğini ve çocuğun bu sıfatı hak ettiğini ifade etmek için kullanılır.	Babasının oğlu	Kısmî Eşdeğerlik
28.	أَجْرًا مِنْ (أَسَامَةَ - أَسَدٍ - لَيْثٍ) 67) (Davud, 2014, c. 1 s.	Aslandan daha cesur	Cesaret ve yüreklilikten mübalağa için kullanılmaktadır.	Aslan yürekli	Kısmî Eşdeğerlik
29.	أَسَدُ الْقَلْبِ (Davud, 2014, c. 1 s. 162)	Kalbin aslanı	Zor durumlarda gösterilen cesaret ve yiğitliği ifade etmek için kullanılan deyim	Aslan yürekli	Tam Eşdeğerlik

30.	أَعَزُّ مِنْ أَنْفِ الْأَسَدِ (Davud, 2014, c. 1 s. 204)	Aslanın burnundan daha kuvvetli	Güçlü, kuvvetli ve şerefli olmada mübalağa için kullanılmaktadır.	(1) Aslan gibi (2) Aslan kesilmek	Kısmî Eşdeğerlik
31.	الْأَسَدُ الْعَجُوزُ (Davud, 2014, c. 1 s. 361)	Yaşlı aslan	Güçlü çağının sonunda olan büyük bir devleti, kurumu ya da kişiyi nitelemek için kullanılan deyim	Yaşlı kurt	Kısmî Eşdeğerlik
32.	أَنْ (فلان) بِالذَّبِّ مِنْ ذَيْلِهِ (Fayid, 2007, s. 8)	Kurdu kuyruğundan yakalamak	İmkânsız yapmak	Tekeden süt çıkarmak	Kısmî Eşdeğerlik
33.	الذَّنَابُ الْبَشَرِيَّةُ (Davud, 2003, s. 96; Davud, 2014, c. 2 s. 818)	İnsan kurtları	Kadınlara ve çocuklara tecavüz eden azılı suçluları nitelemek için kullanılan deyim	İnsan müsveddesi	Kısmî Eşdeğerlik
34.	ذَنْبٌ فِي جِلْدِ حَمَلٍ (Davud, 2003, s. 271; Davud, 2014, c. 2 s. 818)	Koyun derisine bürünmüş bir kurt	İkiyüzlülük ve aldatma ile yumuşak bir görünümün arkasına saklanan kötü niyetli insanlar için kullanılan deyim	Koyun postuna bürünmüş kurt	Tam Eşdeğerlik
35.	أَجُوعٌ مِنْ ذَنْبٍ (Davud, 2014, c. 1 s. 73)	Kurttan daha aç	Doyumsuz, açgözlü ve obur kimsenin durumunu ifade etme için kullanılan deyim	Kurt gibi acıkamak Karnı zil çalmak	Tam Eşdeğerlik
36.	أَحْذَرُ مِنْ ذَنْبٍ (Davud, 2014, c. 1 s. 79)	Kurttan daha uyanık/dikkatli	Çok dikkatli olma durumunu ifade etmek için kullanılan deyim	Gözünü dört açmak	Kısmî Eşdeğerlik
37.	أَخْوَاكَ أَمِ الرَّذِّيبِ (Davud, 2014, c. 1 s. 116)	Kardeşin mi yoksa kurt mu?	Samimi ve şefkatli görünmeye çalışan ancak kendisinden şüphe duyulan kimseler için kullanılan deyim	Koyun/Kuzu postuna bürünmüş kurt	Kısmî Eşdeğerlik
38.	أَخْوَنُ مِنْ ذَنْبٍ (Davud, 2014, c. 1 s. 116)	Kurttan daha hain	Hainlik ve kötü karakteri ifade etmek için kullanılan deyim	Yılan gibi	Kısmî Eşdeğerlik
39.	أَظْلَمُ مِنْ ذَنْبٍ (Davud, 2014, c. 1 s. 198)	Kurttan daha zalim	Zulmün şiddetini ifade etmek için kullanılan deyim	Katı (taş) yürekli, (yüreği katı)	Kısmî Eşdeğerlik
40.	أَعْدَى مِنَ الذَّنْبِ (Davud, 2014, c. 1 s. 202)	Kurttan daha hızlı	Sürati ifade etmek için kullanılan deyim	Tazı gibi	Kısmî Eşdeğerlik

Arapça ve Türkçede Hayvan Adı İçeren Deyimlerin Anlambilim ve Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi

41.	أَيَقِظُ مِنْ ذَنْبٍ (Davud, 2014, c. 1 s. 303)	Kurttan daha uyanık	(1) Dikkati ve uykuyu azlığını ifade etmek için kullanılan deyim (2) Uyanık olma ve gaflette olmamayı ifade etmek için kullanılan deyim	(1) Cin gibi (2) Yaş tahtaya (veya yere) basmamak	Kısmi Eşdeğerlik
42.	الدُّبُّ لِلصَّبِيحِ (Davud, 2014, c. 1 s. 434)	Kurt sırtlan içindir	Kötülükte denk olanların bir arada olma durumunu ifade etmek için kullanılan deyim	Dengi dengine	Kısmi Eşdeğerlik
43.	الدُّبُّ يَكْتَى أَبَا جَعْدَةَ (Davud, 2014, c. 1 s. 434)	Kurda Ebu Ca'de adı verildi	İyi üne sahip olmasına karşın kötü ve habis olan kimseler için kullanılır	Gece silahlı, gündüz külahlı	Kısmi Eşdeğerlik
44.	بَرِيءٌ بِرَاءَةَ الدُّبِّ مِنْ ذَمِّ ابْنِ يَعْقُوبَ (Davud, 2014, c. 1 s. 605)	Kurt Yakup'un oğlunun kanından ne kadar masumsa o kadar masum	Kişiye masum olduğu halde yöneltilen bir suçlamayı reddetmek için kullanılan deyim	Alını açık, yüzü ak	Kısmi Eşdeğerlik
45.	دَاءُ الدُّبِّ (Davud, 2014, c. 1 s. 802)	Kurt hastalığı	Açlığı ifade etmek için kullanılan deyim	Kurt gibi acıkmak Karnı zil çalmak	Kısmi Eşdeğerlik
46.	ذَنْبٌ يُوسِفَ (Davud, 2014, c. 1 s. 819)	Yusuf'un kurdu	Başkasının işlediği günahahtan dolayı suçlanan ve bu günahahtan masum olan kimse için kullanılan deyim	Günah keçisi	Kısmi Eşdeğerlik
47.	كَالدُّبِّ إِذَا طَلِبَ هَرَبًا، وَإِنْ تَمَكَّنَ وَدَبَّ (Davud, 2014, c. 3 s. 1196)	Kurt gibi istenilince kaçar, eğer gücü yeterse atlar	Kötülük ve ihaneti ifade etmek için kullanılan deyim	Alacağına şahin, vereceğine karga (veya kuzgun)	Kısmi Eşdeğerlik
48.	نَوْمُ الدُّبِّ (Davud, 2014, c. 3 s. 1429)	Kurt uykusu	Hafif uykuyu ve aşırı dikkati ifade etmek için kullanılan deyim	(1) Tavşan (tilki) uykusu (2) Tilki uykusuna yatmak	Kısmi Eşdeğerlik
49.	وَقَعَ الْكَلْبُ عَلَى الدُّبِّ (Davud, 2014, c. 3 s. 1464)	Köpek kurdun üzerine düştü	Mazlumun zalime galip gelmesini ifade etmek için kullanılan deyim	Öç (öcünü) almak (çıkarmak)	Kısmi Eşdeğerlik
50.	يَأْكُلُ مَعَ الدُّبِّ وَيَبْكِي مَعَ الرَّاعِي (Davud, 2014, c. 3 s. 1484)	Kurtla birlikte yiyip çobanla birlikte ağlamak	Bir insanın yüzüne karşı sevgi gösterip arkasından ona komplo kuran kimselerin durumunu anlatmak için kullanılan deyim	Kurtla yiyip çobanla ağlamak	Tam Eşdeğerlik

51.	ترك (فلان) الجمَل بما حَمَلْ (Fayid, 2007, s. 129)	(Falanca) deveyi yüküyle birlikte terk etmek	Karşılıksız bir şekilde her şeyden vazgeçmek	El etek çekmek (silmek)	Kısmî Eşdeğerlik
52.	حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمْرِ الْخِيَاطِ (Fayid, 2007, s. 166)	Deve iğne deliğine girinceye kadar	Olması asla mümkün olmayan, imkânsız şeyler için kullanılmaktadır.	Balık kavağa çıkınca	Kısmî Eşdeğerlik
53.	ذَكَرَ (فَلاَن) مِنَ الْجَمَلِ أَذُنَهُ (Fayid, 2007, s. 211)	Devenin kulağını zikretmek	Meselenin önemsiz noktalarına değinmek	Devede kulak (veya kulak gibi) kalmak	Tam Eşdeğerlik
54.	الْقَسْمَةُ الَّتِي قَصَمَتْ طَهْرَ الْبَعِيرِ (Fayid, 2007, s. 392)	Devenin sırtını kıran saman çöpü	Felakete sebep olan basit şey	Bardağı taşıran damla	Kısmî Eşdeğerlik
55.	لَا نَاقَةَ لَ (فَلاَن) فِي (الأمر) وَلَا جَمَلْ (Fayid, 2007, s. 429)	Ne dişi ne de erkek devesi var	Onun bununla hiçbir ilgisi yok, konuya hiçbir dahli yok	O tarakat bezi olmamak	Kısmî Eşdeğerlik
56.	الدَّلْوُ وَرِثَاءَهَا - الْقَوَسَ لِجَامِهَا أُتْبِعَ النَّاقَةَ رِثَاءَهَا (Davud, 2014, c. 1, s. 58)	Kovayı verdin, ipini de ver. Atı gemiyle birlikte ver. Deveyi yularıyla birlikte ver.	İnsanları ihtiyacı tamamlamaya teşvik etmek için kullanılan eski bir deyim	(1) Gereğini bütün olarak yerine getirmek (2) Birinin çalışmasının karşılığını gereğince değerlendirmek	Kısmî Eşdeğerlik
57.	أَحَقَّدُ مِنْ جَمَلْ (Davud, 2014, c. 1, s. 74)	Deveden daha kindar	Kinin yoğunluğunu, düşmanlık ve nefret beslemeyi ifade etmek için kullanılan deyim	Deve kini Deve kini gütmek/ tutmak	Tam Eşdeğerlik
58.	أَحَذَّ الْجَمَلُ بِمَا حَمَلْ (Davud, 2014, c. 1, s. 96)	Deveyi yüküyle birlikte aldı	Sahip olduğu her şeyi gasp etti, geride hiçbir şey bırakmadı.	Deveyi havuduyla yutmak	Tam Eşdeğerlik
59.	أَشَدُّ مِنَ الْإِذْلِ فِي عُمْلِهَا تَقَلُّنًا (Davud, 2014, c. 1, s. 176)	Bağlı devenin kaçmasından daha hızlı	Unutmanın ve gitmenin hızını ifade etmek için kullanılan deyim	Göz açıp kapayıncaya kadar	Kısmî Eşdeğerlik
60.	أَنْفَقْتُ مَالِي وَحَجَّ الْجَمَلْ (Davud, 2014, c. 1, s. 272)	Ben paramı harcadım, deve hac yaptı	Çabaların boşa gitmesi ve hayal kırıklığını ifade etmek için kullanılan deyim	Boşu boşuna uğraşmak	Kısmî Eşdeğerlik
61.	أَحَذَّ اللَّيْلُ جَمَلًا (Davud, 2014, c. 1, s. 318)	Geceyi deve edindi	İstenilen şeyi elde etmek için çok çalışmak, ona ulaşmıncaya kadar uyumamak	Geceyi gündüze katmak	Kısmî Eşdeğerlik
62.	حَزِينُ الْإِذْلِ (Davud, 2014, c. 2, s. 766)	Deve özlemi	Merhamet ve özlemin/hasretin çokluğunu ifade etmek için kullanılan deyim	Burnunda (gözünde) tütmek	Kısmî Eşdeğerlik

Sonuç

İnsanoğlu tarih boyunca varoluşunun bir gereği olarak doğa ile iç içe olmuştur. Doğayı birlikte paylaştığı hayvanlar ise kendi türü dışında en çok etkileşimde olduğu varlıklardır. Hayvanlar ile olan bu yoğun etkileşimin izlerinin gözlemlenebileceği en önemli alanlardan biri şüphesiz dildir. Toplumların hayvanlara ilişkin gözlemleri ve tecrübeleri dile yansımış, hayvan adlarının zihinlerdeki yansımaları birtakım dilsel ifadelerde vücut bulmuştur. Toplumların yaşam biçimi, geçmişi, dünyaya bakışı ve çeşitli özellikleri hakkında önemli ipuçları veren deyimler toplumları anlamada önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Arapça ve Türkçe yüzyıllar boyunca yoğun etkileşimde bulunmuş olup hayvan adı içeren deyimlerin iki dil arasında karşılıklı çözümleme yöntemi ile incelenmesinin önemli veriler ortaya koyacağı düşünülmüştür.

Belirlenen sözlüklerin incelenmesi neticesinde en çok kullanılan ilk beş hayvan adının yer aldığı eşdizimlerden deyim tanımına uymayan özellikler taşıyan ifadelere çalışmada yer verilmemiştir. Bu anlamda tahlile uygun olan ve yoğun kültürel motif taşıyan deyimlerden on örnek deyim seçilerek karşılıklı analiz yöntemiyle incelenmiştir. Deyimlerin her birinin incelemesine yer vermenin mümkün olmaması sebebiyle incelenen diğer deyimler tablo halinde sunulmuştur. Çalışmada 9 kuş, 13 at, 9 aslan, 19 kurt ve 12 deve adı içeren deyim incelenmiştir. İncelenen 62 Arapça deyim ve Türkçe eşdeğerinin eşdeğerlik türlerine bakıldığında söz konusu deyimlerin sadece 13 tanesinin tam eşdeğerlik sağladığı, kalan 49 deyim ise kısmi eşdeğerliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan hayvan motifi içeren 18 Arapça deyim Türkçe eşdeğeri aynı hayvan motifi ile sağlanırken 14 Arapça deyim Türkçe eşdeğeri farklı bir hayvan motifi ile sağlanmıştır. Geriye kalan 30 deyim Türkçe eşdeğerinde ise herhangi bir hayvan motifi bulunmamaktadır. Arap kültüründe hayvan motifi ile oluşturulan deyimlerin önemli bir bölümünün Türkçe karşılığında hayvan motifinin kullanıldığı bir anlatım yolu tercih edilmemiştir.

Arapça ve Türkçe deyimlerde geçen hayvan adları kültüre özgü sembolik anlamlar taşıdığı gibi evrensel anlamlara da sahiptir. Zira farklı toplumlar bir hayvana farklı anlamlar yükleyebildiği gibi hayvanların belirgin özellikleri sebebiyle zihinlerde bir hayvana ilişkin benzer imgelerin oluşması da oldukça doğaldır. İncelenen deyimlerde hayvanların fiziksel ve psikolojik özellikleri, diğer hayvanlarla olan ilişkilerindeki konumları ve insanlarla olan ilişkileriyle deyimlere konu olduğu tespit edilmiştir. Arapça deyimlerin oluşumunda Kuran-ı Kerim ve Hadis literatüründe geçen hayvan motiflerinin de oldukça etkili olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca Arapça deyimlerde ism-i tafdil (مِنْ أَفْعُلُ) kalıbı kullanımının oldukça yoğun olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2020). *Her yönüyle dil: ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksoy, Ö. A. (2020). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü: Atasözleri sözlüğü*. Ankara: İnkılâp.
- Altun, Z. (2019). Türk Kültüründe “Kurt Kavramı” Üzerine Bir İnceleme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(22), 91-108.
- Bildik, Y. (2023). Cemheratu'l-Emsâl'de نَم لَعْفْ kalıbında gelen hayvan motifli deyimler üzerine bir inceleme. *Dinbilimleri Journal*, 23(1), 157.
- Ceviz, N. (2015). Arap Şiirinde Deve Motifi. *38. ICANAS*, 53-61.
- Dâvûd, M. M. (2003). *Mu'cemu't-Ta'bîri'l-İstîlâhî Fî'l-'Arabîyyeti'l-Mu'âsira*. Kahire. Dâr Garfb.
- Dâvûd, M. M. (2014). *el-Mû'cemû'l-Mevsû'î Li't-Tâ'birî'l-İstîlâhî Fî'l-Luğati'l-Ârabîyyeti* Kahire.
- Demir, T. & Demir, H. (2021). Atasözleri ile Mitolojik Düşüncenin İlgisi Bakımından Türk Kültüründe Bazı Hayvanlar. *Türk Dünyası Akademik Bakış Dergisi*, 1(1), 70-89.
- Doğru, E. (2021). *Dilin derin devleti deyimler: Arap dilindeki deyimlerin semantik analizi*. İstanbul: Akdem
- Ertürk, Z., & Şaban, İ. (2021). Günümüz Türkiye'sinde Arapça ve Karşıtısal Çözümleme. *Doğu Araştırmaları*, 2(24), 10-30.
- Fâyid, V. K. (2007). *Mû'cemu't-Te'âbîri'l-İstîlâhiyye Fî'l-'Arabîyyeti'l-Mu'âsira*. Kahire: Câmî'atu'l-Kâhira.
- Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili*, 729(1), 50-57.
- Kaya, B. (2017). Divan Şiirinde Ata Benzetilen Dinî-Tasavvufi Kavramlar. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 304-321.
- Suçın, M. H. (2013). *Öteki dilde var olmak: Arapça çeviride eşdeğerlik*. Ankara: Say.
- Yılmaz, A. M. (2011). Sembolik ve gerçek anlamlarıyla türkü metinlerine yansıyan hayvanlar. *Folklor/Edebiyat*, 17(66), 229-250.
- Torun, O. & Dinçer, F. (2020). Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk at yarışı deneyimleri: Bucalı atçılar ve yarışseverler. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(2), 415-426.
- Yanar, A. (2023). *Hayvan motifli atasözleri ve deyimlerimiz*. İstanbul: Parana.